

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

ناصر شیربگی^۱

مصطفی قادری^۲

هادی فریادرس^۳

چکیده: چالش‌های متعددی بر سر راه توسعه حرفه‌ای معلمان وجود دارد. هدف پژوهش حاضر مطالعه تجارب ادامه تحصیل، از دیدگاه معلمان و اساتید همدان بود. این پژوهش با رویکردی تفسیری و به روش پدیدار نگاری انجام گرفت. در این تحقیق ۳۹ نفر در مصاحبه نیمه ساختمند به‌عنوان نمونه مشارکت کردند. نتایج به‌دست‌آمده از تحلیل‌ها نشان داد که مؤلفه‌هایی مانند خستگی جسمی و روحی، پایین آمدن کیفیت و توان تدریس و تحصیل عدم حضور در کلاس، انجام ندادن پایان‌نامه و تحقیقات علمی، اخراج از دانشگاه، کم‌کاری، عدم هماهنگی با اداره آموزش و پرورش، پایین آمدن کیفیت تدریس از سوی مصاحبه شوندگان قابل احصا است. با اتخاذ تصمیماتی همچون ایجاد دانشگاه فرهنگیان و دانشگاه‌های مجازی و آنلاین که نیازمند حضور فیزیکی در مکان خاصی نیست، ممکن است بسیاری از این موانع سر راه توسعه حرفه‌ای معلمان هموار شود.

کلیدواژه‌ها: معلمان، ادامه تحصیل، توسعه حرفه‌ای، دانشگاه فرهنگیان

مقدمه

در فضایی که هرساله دانش در حال پیشرفت و تحول است معلمان وظیفه‌ی بسیار مهمی بر دوش می‌کشند، چراکه باید خود را با این پیشرفت‌ها و تغییرات هماهنگ سازند تا بتوانند افرادی اثربخش برای جامعه تربیت کنند. در نتیجه، نیاز است تا معلمان همواره در حال ارتقای سطح

1. دانشیار دانشگاه کردستان

2. دانشیار دانشگاه کردستان

3. کارشناسی ارشد دانشگاه کردستان

nshirbagi@uok.ac.ir

mostafa_ghaderi@yahoo.com

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

گروه‌های دانشگاهی نسبت به تأثیر فوق‌العاده منفی اشتغال در مقاطع ارشد و یا بالاتر بی‌توجه هستند، (ص ۲۲۴).

مفهوم ارتقای حرفه‌ای معلمان از اواسط قرن بیستم و با ضرورت یافتن اجرای اصلاحات در نظام‌های آموزشی، پدیدار شده است. در شکل‌گیری این مفهوم، یافته‌های پژوهشی و بررسی مقایسه‌ای نظام‌های آموزشی تأثیر زیادی داشته‌اند زیرا به‌صورت علمی نشان داده شد که «معلم» در انجام اصلاحات آموزشی نقش دوسویه‌ای دارد. از یک‌سو موضوع اصلاحات آموزشی و از سوی دیگر عامل اصلاحات آموزشی محسوب می‌شود. لذا عمده‌ترین اهداف رایج در آموزش معلمان عبارت‌اند از: حرفه‌ای‌سازی، ظرفیت‌سازی و به‌روز کردن معلمان برای پذیرش مسئولیت‌های جدید یا مواجهه با تغییرات برنامه‌های درسی.

انجمن همکاری اقتصادی آسیا و اقیانوسیه^۱ مجموعه پژوهش‌هایی را در کشورهای فرانسه، آلمان، نیوزلند، هنگ کنگ، چین، ژاپن و کانادا در زمینه‌ی آموزش معلمان انجام داد که منتج به آن گردید که در کشورهای فوق طول دوره‌ی آموزش معلمان و دوره‌ی تمرین عملی (کارورزی) افزایش یافته است (کوب،^۲ ۱۹۹۹).

هم‌چنین نتایج مطالعه‌ی دیگری که در زمینه‌ی رشد حرفه‌ای معلمان در دوره‌های تربیت معلم میان دو کشور ژاپن و ایالات متحده آمریکا صورت گرفت، نشان داد که ایجاد تغییر و اصلاحات و تجدید حیات در زمینه رشد حرفه‌ای آموزش معلمان هر دو کشور ضرورت دارد (کالینستون و اونو،^۳ ۲۰۰۱).

ویلیج و ریمرز^۴ (۲۰۰۰) در مطالعه خود نظام آموزش معلمان و نحوه توسعه حرفه‌ای آنان را در ۱۵ کشور مختلف مانند انگلستان، آلمان، اوکراین، ژاپن، چین، مالزی، استرالیا و کانادا مقایسه کردند. نتایج نشان داد که توسعه حرفه‌ای معلمان باید به‌عنوان فرایندی تلقی شود که از دوره‌ی پیش از خدمت شروع شده و تمام طول زندگی فرد را در برگیرد و به‌طور نظام‌مند طراحی، حمایت، بودجه‌بندی و بررسی شود و موجب ارتقاء و اثربخشی معلمان گردد. اصولی که در این

1. Asia Pacific Economic Cooperation

2. Cobb

3. Collinson & Ono

4. Villegas & Reimers

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

بسیاری از بخش‌نامه‌هایی که در خصوص ادامه تحصیل معلمان وجود داشته است بیشتر مربوط به سطوح پایین‌تر از دوره‌ی کارشناسی ارشد است. برای نمونه می‌توان به بخشنامه سال ۱۳۸۵ شماره (۶۱۰/۷۹۴۶/۲۴) اشاره کرد که در آن شرایط ادامه تحصیل در دوره‌ی کاردانی را برای معلمان بیان می‌کند (وزارت آموزش و پرورش). در سال‌های اخیر توجه مسئولان به ادامه تحصیل معلمان بیشتر شده است؛ حاجی‌بابایی در خصوص برنامه‌های وزارت آموزش و پرورش برای ادامه تحصیل معلمان ابتدایی اظهار داشت:

«تاکنون بسیاری از برنامه‌ها از جمله کلاس‌های ضمن خدمت معلمان در روزهای پنجشنبه و جمعه تشکیل می‌شد و معلمان نمی‌توانستند در کلاس‌های درس حاضر شوند. در حال حاضر نیز با اجرای طرح تعطیلی پنج‌شنبه‌ها، برای معلمان دیپلمه که تعداد اندکی هستند و خواهان دریافت مدرک کاردانی هستند و یا معلمان دارای مدرک کاردانی که تصمیم به ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی را دارند، این امکان فراهم شده است. با تشکیل دانشگاه جامع فرهنگیان به سمتی حرکت می‌کنیم که برنامه‌های این دانشگاه را با برنامه‌های آموزش و پرورش هماهنگ کنیم و کلاس‌های آن‌ها را در روزهای پنجشنبه و جمعه تشکیل دهیم یا ترم‌های تابستانی داشته باشیم. (وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۹).

با توجه به تفاوت‌های خیلی زیاد در سیستم آموزش عالی در کشور ما با کشورهای دیگر و شیوه‌های تربیت معلم اصولاً مشکلات آن‌ها با مشکلات معلمان ایران یکسان نخواهد بود. بررسی اسناد نیز نشان می‌دهد که در کشور ما ادامه تحصیل فرهنگیان در سال‌های گذشته مورد تشویق و ترغیب مسئولین قرار گرفته است. در دهه‌های گذشته با توجه به اهمیت موضوع در کشور تسهیلاتی در این خصوص برای معلمان در حال تحصیل تدوین گردیده است که خلاصه‌ای از سیر تکاملی مقررات مربوطه در سال‌های گذشته در ذیل بررسی شده است:

در سال ۱۳۷۸، شیوه‌نامه شماره (۶۲۰/۳۵۳۶/۲۳) به‌منظور هدایت هرچه بیشتر ادامه تحصیل نیروی انسانی وزارت آموزش و پرورش در رشته‌های مورد نیاز و بهره‌گیری افزون‌تر از دانش و معلومات فرهنگیان فارغ‌التحصیل دوره‌های مختلف تحصیل تدوین گردید. در این شیوه‌نامه ادامه تحصیل فرهنگیان در آن دسته از مؤسسات آموزشی که مدارک تحصیلی صادره آن‌ها حسب مورد به تأیید وزارت فرهنگ و آموزش عالی و یا سازمان امور اداری و استخدامی کشور رسیده بود، مورد قبول قرار گرفت؛ اما تسهیلات پیش‌بینی شده در این شیوه‌نامه فقط به فرهنگستانی که در رشته‌های مورد نیاز وزارت آموزش و پرورش ادامه تحصیل می‌دهند تعلق می‌گرفت و افرادی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

باوجود ارائه برخی تسهیلات چنین برمی آید، مقررات و شیوه‌نامه‌های ادامه تحصیل معلمان مشکلات خاصی را پیش‌روی این قشر علاقه‌مند به ادامه تحصیل از جامعه قرار داده است. برای نمونه می‌توان به اخذ تعهدنامه از آنان مبنی بر حضور تمام‌وقت آن‌ها در دانشگاه‌ها، تردد بین محل کار و تحصیل در طول هفته، عدم تخصیص سهمیه کافی برای معلمان، افت تحصیلی، کاهش کیفیت تدریس آنان و در موارد زیادی انصراف از تحصیل یا مرخصی بدون حقوق اشاره کرد.

هدف عمده این تحقیق شناسایی چالش‌های فرا روی معلمان است که علاوه بر تدریس در مدارس، به تحصیل در رشته‌ای خاص برای ارتقاء سطح علمی و کیفی خود می‌باشند. با توجه به اهداف بالا سؤالات پژوهشی ذیل مطرح شده‌اند:

۱- ادامه تحصیل از دیدگاه معلمان چگونه تجربه شده است؟ چالش‌هایی فرا روی ادامه تحصیل معلمان شاغل به تحصیل چیست؟

۲- از دیدگاه استادان دانشگاه چه مشکلاتی پیش روی معلمان شاغل به تحصیل و سیستم آموزشی دانشگاه وجود دارد؟

۳- از دیدگاه مسئولین چه مشکلاتی پیش روی مسئولین ادارات آموزش و پرورش معلمان شاغل به تحصیل وجود دارد؟

روش‌شناسی تحقیق

در پژوهش حاضر، یک جهت‌گیری معرفت‌شناختی تفسیری اتخاذ گردید. لذا از رویکرد کیفی و راهبرد پدیدار نگاری^۱ بهره‌گیری شد. سنت‌های کیفی بر تجربه درونی افراد به‌طور کلی، تجربه درونی انواع خاصی از افراد، یا تجربه درونی افراد در تعامل با یکدیگر تأکید می‌کند. تحقیق کیفی عموماً به هر نوع تحقیقی اطلاق می‌شود که یافته‌های آن از طریق فرآیندهای آماری و با مقاصد کمی‌سازی^۲ به دست نیامده باشد. داده‌های این نوع تحقیق از طریق مشاهده، مصاحبه یا تعامل‌های شفاهی گردآوری شده و متمرکز بر معانی و تفسیرهای مشارکت‌کنندگان در آن است. پدیدار نگاری را به‌عنوان روشی توصیف کرده‌اند که برای مطالعه‌ی طیفی از دیدگاه‌های متفاوت

1. Phenomenographic

2. Quantification

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

این راهبرد نمونه‌گیری رهیافت مناسبی است برای یافتن مطلعین کلیدی پر اطلاعات یا موارد انتقادی مهم با فرض یافتن چند مطلع یا مورد اولیه، محقق می‌تواند با سؤال‌هایی چون: "چه کس دیگری در این مورد زیاد می‌داند؟ شما چه کس دیگری را در این زمینه پیشنهاد می‌دهید؟" از هر نمونه‌ای به نمونه‌ی کلیدی دیگر دست یابد (برنز و گروف^۱، ۲۰۰۵ به نقل از محمدپور، ۱۳۹۰). برای مصاحبه با معلمان و اساتید از نمونه‌گیری با حداکثر تنوع استفاده شد. در این روش افرادی انتخاب می‌گردند که دارای دیدگاه‌های متفاوتی درباره‌ی موضوع باشند و نیز زمینه و سوابق مختلفی داشته باشند. برای مصاحبه با مسئولین آموزش و پرورش، نمونه‌گیری گلوله‌برفی به کار رفت. نمونه مورد بررسی تحقیق، ۲۰ نفر از معلمان در حال تحصیل و فارغ‌التحصیل شهرستان همدان که ۵ نفر از آن‌ها زن و ۱۵ نفر مرد بودند، ۱۴ نفر از اساتید دانشگاه بوعلی سینا همدان که ۳ نفر از آن‌ها زن و ۱۱ نفر مرد بودند انتخاب گردیدند و ۵ نفر از مسئولین اداره آموزش و پرورش همدان که همگی مرد بودند با استفاده از نمونه‌گیری گلوله‌برفی انتخاب شدند. در خصوص اندازه و حجم نمونه در تحقیق کیفی، پاتون (۲۰۰۲) تأکید می‌کند که "هیچ قاعده‌ای برای تعیین اندازه‌ی نمونه در تحقیق کیفی وجود ندارد." وی ادامه می‌دهد که اندازه‌ی نمونه به آنچه که محقق می‌خواهد بداند، به هدف بررسی، به آنچه سودمند خواهد بود، آنچه که باورپذیر خواهد بود و آنچه می‌توان با زمان و منابع انجام داد، بستگی دارد (محمدپور، ۱۳۹۰).

ابزار: پدیدارنگاران بر این باورند که تعداد محدودی از تجارب ممکن است در مورد مفهوم مورد مطالعه باشد و با دسته‌بندی آن‌ها داده‌های مصاحبه را کشف کرد (باس^۲، ۱۹۹۷). تحلیل پدیدار-نگاری اصولاً به مطالعه‌ی تجربه‌ی زیسته‌ی یک پدیده، چیز یا موضوع می‌پردازد. بر همین اساس، باید موضوع مطالعه نیز تجربه‌ی زیسته‌ی چیزی یا موضوعی باشد (محمدپور، ۱۳۹۰).

ابزار پژوهش: در تحقیق‌های پدیدارنگارانه، روش عمده‌ی گردآوری داده‌ها مصاحبه‌های نیمه - ساخت‌یافته است. مصاحبه‌های نیمه-ساخت‌یافته به این دلیل مناسب هستند که نه مانند مصاحبه‌های ساخت‌یافته دست و پای محقق را در تولید اطلاعات می‌بندد و نه مانند مصاحبه‌های عمیق اطلاعات بسیار وسیع و گاه غیرضروری فراهم می‌سازد. این نوع مصاحبه، نزدیکی و

1. Burns & Grove

2. Booth

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

برای شناخت مسائل و مشکلات معلمان در حال تحصیل، اساتید و مسئولان آموزش و پرورش، مشکلات معلمان در حال تحصیل به‌عنوان مرجع در نظر گرفته شده و مشکلات اساتید و مدیران آن‌ها به‌عنوان وابسته به آن در نظر گرفته شده است. از دیگر دلایل انتخاب روش تقابل مقایسه تجارب این سه دسته با یکدیگر است؛ بنابراین برای شناخت ابعاد مختلف مسأله و تجزیه و تحلیل اطلاعات، مشکلات اساتید و مدیران در رابطه با خود معلمان در حال تحصیل در نظر گرفته شده است و مشکلات این سه گروه شناسایی شده است.

تحلیل مصاحبه‌ها: در این تحقیق سعی شد برای جمع‌آوری و تفسیر داده‌ها، مصاحبه شونده‌گان مشکلات و چالش‌های خود را به‌صورت مورد به مورد بیان کنند و محقق آنچه را از پدیده درک کرده به‌صورت یک گزارش مشروح از گفته‌های مشارکت کنندگان در تحقیق انتقال دهد و دقت شد تا هیچ اطلاعاتی که مشخص‌کننده مصاحبه شونده و محل مصاحبه باشد در متن پیاده نشود و پس از اتمام گزارش تحقیق، متن مصاحبه‌ها معدوم شد.

در ابتدا یک نمونه‌ی ۲۰ نفری از معلم‌هایی که فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد بودند و یا در حال تحصیل در این مقطع هستند به‌صورت نمونه‌گیری با حداکثر تنوع انتخاب شدند. پس از اتمام مصاحبه با معلمین، یک نمونه ۱۴ نفری از اساتید دانشگاه بوعلی سینا همدان نیز به‌صورت نمونه‌گیری با حداکثر تنوع انتخاب شدند. سپس ۵ نفر از مسئولین اداره آموزش و پرورش شهرستان همدان در تحقیق مشارکت کردند. این نمونه‌گیری به روش گلوله برفی انجام شد. از هر مشارکت‌کننده خواسته می‌شد تا مشارکت‌کننده‌ی دیگری را که از چالش‌های معلمین در حال تحصیل بیشتر آگاهی دارد و یا نظر مخالفی دارند را معرفی کند. لازم به ذکر است که درباره‌ی حجم نمونه در تحقیقات کیفی توافق عمومی وجود ندارد. به نظر می‌رسد که این تعداد نمونه برای هر گروه از مصاحبه‌کنندگان برای حصول به اطلاعات در این تحقیق کافی بوده است. سوالات مصاحبه به‌صورت کلی و جامع بودند و از مصاحبه شونده خواسته می‌شد تا هر چالش یا مشکلی را که خود شخصاً آن را تجربه کرده است بیان کند. در مورد معلمین و اساتید، آن‌ها بیشتر به خاطرات شخصی خود برای جواب به مصاحبه مراجعه می‌کردند، ولی در مورد مسئولین بیشتر به موارد قانونی و اطاعت از آن استناد می‌کردند. هر مصاحبه حدود ۲۰ تا ۲۵ دقیقه طول کشید. به خاطر ارزش نظری داده‌ها، پژوهشگر از شیوه‌ی نوحاسته استفاده نمود که در آن پژوهشگر، داده‌هایی را که گردآوری می‌کند فوراً مورد تحلیل قرار می‌دهد نه این‌که صبر کند تا

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

فشار روحی، اضطراب و استرس شدید: وجود نگرانی‌های تحصیلی و عدم همکاری مدرسه برای حضور معلمان در کلاس‌های دانشگاهی و بروز مشکلاتی با اساتید خود باعث بروز فشارهای روانی و اضطراب و استرس شدید در میان معلمان در حال تحصیل می‌شود. برای نمونه یکی از معلمان بیان کرد: «در امتحانات اولین ترم تحصیلی خود در مقطع کارشناسی ارشد یکی از امتحاناتم در ساعتی برگزار می‌شد که من هنوز در مدرسه مشغول به تدریس بودم به خاطر این تداخل فشار روحی زیادی را متحمل شدم» (مصاحبه شونده شماره ۱۴). به راحتی می‌توان دریافت که وجود فشارهای روانی، ناخودآگاه بر کیفیت تدریس و تحصیل توأم معلمان تأثیر منفی می‌گذارد، همچنین این فشارها بر زندگی شخصی آن‌ها نیز بی‌تأثیر نیست.

تداخل کلاس‌های مدرسه و دانشگاه: به دلیل این که معمولاً بین ساعات مدرسه و کلاس‌های درس دانشگاه تداخل وجود دارد و معلم ملزم به حضور در هر دو این مکان‌ها است، مشکلاتی برای او به وجود خواهد آورد. یکی از مصاحبه‌شوندگان بیان داشت:

«در سال ۱۳۸۹ در آزمون مقطع کارشناسی ارشد، در رشته‌ی مدیریت آموزشی دانشگاه شهید بهشتی تهران پذیرفته شدم. پس از ثبت نام و گذشتن یک ماه از شروع کلاس‌ها، به دلیل تداخل کلاس‌های مدرسه و دانشگاه و عدم موافقت اساتید با غیبت در کلاس‌ها مجبور به ترک تحصیل شدم» (مصاحبه شونده شماره ۳). تداخل ساعات کلاس‌های دانشگاه و مدرسه باعث می‌شود که معلمان مجبور به ترک محل خدمت خود در ساعاتی از هفته شوند و یا اینکه حضور مناسبی در کلاس‌های درس دانشگاهی خود نداشته باشند که در هر دو حالت بر کیفیت کار و تحصیل آن‌ها تأثیرگذار است. همچنین این مشکل باعث ترک تحصیل در تعدادی از معلمان شد که به نمونه‌ای از آن اشاره شد. یکی دیگر از معلمان بیان داشت: «برای اینکه در امتحانات پایان ترم خود شرکت کنم مجبور شدم در طول یک ماه چند بار محل کار خود را ترک کنم که این عمل منجر به کسر حقوق و تذکر کتبی به من شد» (مصاحبه شونده شماره ۱۲).

کاهش انگیزه به تدریس و ادامه تحصیل: یکی از نیروهای پیش برنده در هر فعالیتی انگیزه و علاقه به آن است، در نتیجه باوجود یک سری مشکلاتی که بر سر راه ادامه تحصیل معلمان به وجود می‌آید، انگیزش فرد کاهش یافته عملکرد او پایین می‌آید. در این خصوص یکی از معلمان بیان کرد: «به رشته مشاوره بسیار علاقه‌مند بودم. با علاقه و شوق فراوان در این رشته قبول شدم، کتاب‌های بسیاری در این زمینه مطالعه می‌کردم و خیلی فراتر از خواسته‌های شغلم به آن

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

است. بنابراین، پرداخت هزینه‌ی دانشگاه هم یکی دیگر از چالش‌های فراروی آن‌ها است. به‌عنوان نمونه یکی از معلمان گفت: «در مقطع ارشد در دانشگاه آزاد قبول شدم، با توجه به هزینه‌ی سنگین آن، مجبور به گرفتن چند وام شدم و باید تا چندین سال زیر بار قسط وام باشم» (مصاحبه شونده شماره ۱). هزینه‌های سنگین دانشگاهی خود پدید آورنده‌ی مشکلات عدیده‌ی دیگری خواهد بود، همانند مشکلات خانوادگی، الزام برای یافتن راه دومی جهت کسب درآمد و پایین آمدن راندمان کاری آن‌ها.

مشکلات و هزینه‌های رفت و آمد: بسیاری از معلمین در دانشگاه‌هایی تحصیل می‌کردند که فاصله‌ی زیادی با محل زندگی و کار آن‌ها داشت. این فواصل باعث بروز مشکلاتی از جمله هزینه‌ی رفت و آمد، مرخصی‌های فراوان، خطرهای رفت و آمد و دوری از خانواده اشاره می‌شود. برای مثال معلمی بیان داشت: «من در دانشگاه ارومیه تحصیل می‌کردم و مجبور بودم علاوه بر هزینه‌های رفت و آمد، سه روز آخر هر هفته را به دور از خانواده در دانشگاه مربوطه باشم و این کار باعث ناراحتی شدید خانواده‌ام می‌شد» (مصاحبه شونده شماره ۱۳).

عدم حمایت از طرف آموزش و پرورش: بیشترین مشکلی که معلمان به آن اشاره داشتند، عدم حمایت آن‌ها توسط مسئولین آموزش و پرورش از آن‌ها بود. این افراد اشاره می‌کردند: «با مرخصی‌های ما موافقت نمی‌شد، در شهری که در آن به تحصیل می‌پرداختیم، هیچ‌گونه حمایتی دیده نمی‌شد، با کسری حقوق و تذکرهای کتبی و شفاهی مواجه می‌شویم، کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی بیشتر وقت‌های ما را در روزهای تعطیل که زمان مناسبی برای رسیدگی به دروس دانشگاهی است، می‌گیرد». یکی دیگر از معلمین بیان داشت: «زمینه‌های ادامه تحصیل در گذشته مهیاتر بود ولی امروزه با توجه به اعمال قانون مدیریت خدمات کشوری، ادامه تحصیل فرهنگیان با مشکل مواجه شد» (مصاحبه شونده شماره ۹). همچنین ایشان در خصوص بی‌ارزش بودن مدرک کارشناسی ارشد خود بیان داشت: «مدارک بالاتر دارای هیچ ارزشی نیست. یک فرد با مدرک دیپلم در محل کارم بیشتر از یک من که فوق لیسانس دارم حقوق و مزایا دریافت می‌کند».

عدم حمایت از طرف آموزش عالی: بعضی از معلمین به حمایت‌های کم آموزش عالی از فرهنگیان در حال تحصیل اشاره می‌کردند. یکی از مصاحبه شونده‌ها در این خصوص بیان داشت که: «در دانشگاه‌ها هیچ‌گونه تسهیلات مالی برای ما در نظر گرفته نمی‌شود. حتی در روزهایی که

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

جدول ۱ مؤلفه‌های چالش‌های فراروی معلمان در حال تحصیل

مرد	زن	تکرار پاسخ	مقولات جزئی	مقولات هسته‌ای
۸	۲	۱۰	خستگی فراوان	مشکلات شخصی
۷	۲	۹	مشکلات و هزینه‌های رفت و آمد	
۴	۲	۶	بروز مشکلات خانوادگی	
۳	۱	۴	عدم انجام تکالیف	
۲	۱	۳	استفاده از روش‌های نامناسب برای کسب نمره	
۱۰	۳	۱۳	عدم حمایت از سوی آموزش و پرورش	مشکلات اداری
۸	۳	۱۱	تداخل کلاس‌های مدرسه و دانشگاه	
۷	۲	۹	کمبود وقت برای تدریس و تحصیل هم‌زمان	
۵	۲	۷	شهریه‌های دانشگاه	مشکلات آموزشی
۵	۰	۵	عدم حمایت از سوی آموزش عالی	
۲	۰	۲	اخراج یا ترک تحصیل	
۶	۲	۸	فشار روحی، اضطراب	مشکلات انگیزشی
۲	۱	۳	کاهش انگیزه به تدریس و ادامه تحصیل	

همان‌گونه که دیده می‌شود معلمان به مشکلات فراوانی در سر راه ادامه تحصیل خود اشاره کردند. از متن مصاحبه با معلمان ۱۳ مشکل اصلی قابل احصا بود که می‌توان آن‌ها را در ۴ مقوله هسته‌ای؛ شخصی، اداری، آموزشی و انگیزشی جمع‌بندی کرد. هر یک از مقوله‌های هسته‌ای به چند مقوله‌ی جزئی تقسیم می‌شود که هر یک بر اساس بیشترین اهمیت، اولویت‌بندی شده است.

سؤال دوم تحقیق: از دیدگاه اساتید چه مشکلاتی پیش روی معلمان شاغل به تحصیل و سیستم آموزشی دانشگاه وجود دارد؟ هدف از طرح این سؤال، کسب درک دقیقی از تجربه اساتید از معلمان در حال تحصیل بود. نتایج تحلیل مصاحبه‌ها برای پاسخگویی به سؤال فوق در ذیل آمده است.

عدم حضور منظم در کلاس: بسیاری از اساتید بزرگ‌ترین مشکل این‌گونه دانشجویان را عدم حضور در کلاس درس می‌دانستند که خود عامل بروز چالش‌های دیگری می‌شود، از جمله می-

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

آخر روز دوم باشد، یا در کلاس شرکت نمی‌کنند یا با اکراه به کلاس می‌آیند. به هر حال دل به درس نمی‌دهند» (مصاحبه شونده شماره ۱۲).

مختل کردن کلاس‌ها به خاطر کارهای خویش: برای اینکه به کارهایشان برسند، دانشجویان را به تعطیل کردن کلاس‌ها ترغیب می‌کنند یا سعی می‌کنند ساعات برگزاری کلاس‌ها را آن-گونه که خود می‌خواهند بچینند حتی اگر به صلاح سایر دانشجویان و استاد نباشد. یکی از اساتید بیان داشت: «بارها پیش آمد که به خاطر یکی از دانشجویان من که معلم نیز بود چندین بار ساعات کلاس را تغییر بدهم که خود این قضیه مشکلاتی برای سایر کلاس‌ها ایجاد می‌کرد و در زمان امتحان درس مربوطه نیز دوباره با این مشکل برخورد کردم» (مصاحبه شونده شماره ۸).
ایجاد نارضایتی در دیگر دانشجویان: رفتارهای مسالمت‌آمیز اساتید با بعضی از این دانشجویان منجر به نارضایتی دیگر دانشجویانی می‌شود که در امر تحصیل کوشا بوده و نهایت سعی و تلاش خود را می‌کنند و این خود بر عملکرد کل کلاس و رابطه استاد با دانشجویانش تأثیرگذار خواهد بود. یکی از مصاحبه شونده‌گان گفت: «استاد اگر بخواهد با او همانند دیگر دانشجویان رفتار کند غالباً در درس‌های خود مردود می‌شوند و اگر هم با او رفتاری متفاوت با سایر دانشجویان داشته باشد باعث اعتراض از جانب دانشجویان دیگر خواهد شد» (مصاحبه شونده شماره ۱).

مردودی یا حذف دروس: معلمان در حال تحصیل به دلیل عدم حضور مناسب و نداشتن وقت کافی و بسیاری دلایل دیگر، نمی‌توانند به‌صورت مناسب به دروس خود در دانشگاه توجه داشته باشند، در نتیجه امکان مردودی آن‌ها در دروس بالا می‌رود. در بعضی موارد آن‌ها مجبور به حذف درس می‌شوند. در این زمینه یکی از اساتید بیان داشت: «من با این دسته دانشجویان مثل دیگر دانشجویان برخورد می‌کنم که ناخودآگاه آن‌ها متضرر می‌شوند و بسیاری از دروس خود را باید حذف کنند یا اینکه مردود می‌شوند» (مصاحبه شونده شماره ۹).

اخراج از کلاس: بعضی از اساتید، وضعیت این‌گونه دانشجویان را نمی‌پذیرند و از حضور آن‌ها در کلاس جلوگیری می‌کنند در نتیجه آن‌ها مجبور به حذف آن درس می‌شوند. برای مثال یکی از مصاحبه شونده‌ها گفت: «اگر دانشجویی کوچک‌ترین کم‌کاری یا غیبت داشته باشند عذر او را خواسته و از کلاس اخراجش می‌کنم» (مصاحبه شونده شماره ۲). این کار ضربه بزرگی بر روحیه و علاقه‌ی معلمان نسبت به ادامه تحصیل و حتی تدریس در کلاس درس خواهد زد.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

شده و احتمالاً بابت پرداخت وام‌های احتمالی و غیره در نظر گرفته شده، اختلالاتی در این زمینه در زندگی معلمان به وجود خواهد آمد که مسلماً بر کیفیت تحصیل وی از سویی و تدریس وی از سوی دیگر تأثیر منفی خواهد داشت» (مصاحبه شونده شماره ۵). یکی دیگر از اساتید بیان داشت: «چون اغلب این گروه از دانشجویان متأهل بوده و دارای فرزند نیز هستند، مسائل خانوادگی و مشکلات پیش روی آن‌ها به‌طور مستقیم در عملکرد درستی آن‌ها نیز منعکس می‌شود» (مصاحبه شونده شماره ۶).

انتظارات بالا: این‌طور دانشجویان به خاطر شرایط خاصی که دارند از اساتید خود انتظار درک شرایط و کنار آمدن با شرایط خود را دارند و این ممکن است باعث نارضایتی خود استاد و دیگر دانشجویان شود.

چالش‌ها و مشکلات معلمان در حال تحصیل از نظر اساتید آن‌ها که از تحلیل محتوای مصاحبه با اساتید معلمان در حال تحصیل شهر همدان به دست آمده در جدول (۲) آمده است.

جدول (۲) چالش‌های معلمان در حال تحصیل از دیدگاه اساتید

مرد	زن	تکرار پاسخ‌ها	مقولات جزئی	مقولات هسته‌ای
۶	۳	۹	عدم انجام تکالیف	تحصیلی
۶	۰	۶	بی‌ارزش دانستن امر تحصیل	
۶	۰	۶	نداشتن اطلاعات کافی و به‌روز در رشته خود	
۳	۲	۵	ضعف پایه تحقیقاتی و پژوهشی	
۱	۱	۲	حذف یا مردودی در دروس	
۲	۰	۲	طولانی شدن انجام پایان‌نامه	
۷	۳	۱۰	عدم حضور منظم در کلاس	شخصی
۷	۲	۹	خستگی در کلاس درس	
۳	۱	۴	انتقال مشکلات کاری و خانوادگی به امر تحصیل	
۲	۱	۳	انتظارات بالا	
۱	۱	۲	ایجاد نارضایتی در دیگر دانشجویان	
۲	۰	۲	مدرک گرایی	اداری
۶	۱	۷	عدم فرصت کافی برای تحصیل	
۱	۱	۲	مختل کردن کلاس‌ها به دلیل کارهای خویش	

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

عدم حضور در کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی: این دسته از معلمان به دلیل انجام کارهای تحصیلی خود در روزهای تعطیل و تداخل با کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی، از حضور در این کلاس‌ها ممانعت می‌کنند. یکی از مسئولین اشاره داشت که: «کلاس ضمن خدمت خود یکی از عامل‌های پیشرفت علمی معلمان است و هدف آن به‌روز کردن معلومات معلم است. ولی بعضی به دلایلی از معلمان از حضور در آن امتناع می‌کنند که یکی از دلایل آن حضور در دانشگاه برای ادامه تحصیل است» (مصاحبه شونده شماره ۱).

چالش‌ها و مشکلات معلمان در حال تحصیل از نگاه و تجربه مسئولین آموزش و پرورش شهر همدان در جدول (۳) آمده است:

جدول (۳) چالش‌های معلمان در حال تحصیل از دیدگاه مسئولین آموزش و پرورش شهر همدان

تکرار پاسخ‌ها	مقولات جزئی	مقولات هسته‌ای
۵	غیبت غیرموجه	اداری
۳	عدم حضور در کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌ها	
۴	کم‌کاری	فردی
۲	بالا رفتن انتظارات	

در جدول ۳ مشکلات ادامه تحصیل هم‌زمان با کار معلمان از دید و تجربه مسئولان آموزش و پرورش شهر همدان خلاصه شده است که آن‌ها را می‌توان در ۲ مقوله کلی دسته‌بندی کرد، هر یک از این کلیات به ۲ مقوله جزئی‌تر تقسیم شده‌اند که بر اساس تکرار بیشتر پاسخ‌ها اولویت‌بندی شده است.

بحث و نتیجه‌گیری

بی‌شک نقش معلمان با تحصیلات بالاتر در پرورش جامعه انکارناپذیر است. در این بین چالش‌هایی بر سر راه آنان وجود دارد، عموماً این وضعیت مشکلاتی برای اساتید و مسئولان آموزش و پرورش ایجاد می‌کند. این مشکلات از زمانی بیشتر شده است که در چند سال اخیر بسیاری از معلمان به دلایل متفاوتی در پی بالا بردن میزان تحصیلات خود بوده‌اند. به همین دلیل در این

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

در مورد معلمان در حال تحصیل بیان داشتند، عدم حضور منظم معلمان در کلاس‌های دانشگاه است. این مشکل ناشی از تداخل ساعات حضور معلمین در کلاس درس با حضور آن‌ها در دانشگاه است که به ناچار معلمان مجبور به انتخاب شغل خود می‌باشند، این امر ناراضی‌آسائید و دیگر دانشجویان را به همراه خواهد داشت، همچنین این امر باعث دوری دانشجو از درس و عقب ماندن او در درس خواهد شد و خود این مشکل بر کیفیت تدریسی که از این‌گونه معلمان انتظار است، تأثیرگذار خواهد بود. مشکل دیگری که اساتید به آن بسیار اشاره داشته‌اند، عدم انجام تکالیف از سوی معلمان در حال تحصیل است که این امر ناشی از وجود مشغله‌ی معلمی است. همان‌طور که یکی از معلمان بیان داشت؛ بعد از توصیفی شدن بعضی پایه‌های دوره ابتدایی، معلمان آن‌ها حتی در منزل نیز مشغول انجام و تکمیل کار پوشه و پرونده‌های تحصیلی دانش‌آموزان خود هستند و این باعث عدم انجام درست تکالیف و تحقیقاتی می‌شود که اساتید از معلمین در حال تحصیل خواسته‌اند. دیگر چالش فراروی معلمین از دیدگاه اساتید آن‌ها که بسیار حائز اهمیت است، خستگی معلمان در کلاس‌های درسی دانشگاهی است؛ که ناشی از تحصیل و تدریس در ساعات طولانی از روز است. بسیاری از معلمین اشاره داشتند که بعد از اتمام کار خود در مدرسه باید خود را به سرعت به کلاس‌های دانشگاه برسانند. این مشکل در معلمانی که در شهرهای غیر از محل کار خود ادامه تحصیل می‌دهند دو چندان می‌شود. این مشکل مستقیماً بر روی کیفیت تحصیلش تأثیرگذار خواهد بود و حتی این خستگی‌ها بر روی تدریس معلمین در کلاس درس بی‌اثر نخواهد بود. به علاوه معلمان این خستگی را با خود به منزل خواهند برد که بر زندگی خانوادگی این دسته از افراد مؤثر است.

مسئولان آموزش و پرورش بیان کردند که تا وقتی ادامه تحصیل معلمان در کار آن‌ها خللی ایجاد نکند، با این امر مشکلی ندارند ولی در صورتی که ادامه تحصیل معلمان در تدریس آنان در مدارس مغایرتی داشته باشد ناخودآگاه با مشکلاتی مواجه خواهند شد. مسئولان آموزش و پرورش مشکلات زیادی را بیان نداشتند. این مشکلات در دو مقوله‌ی اداری و فردی تقسیم شد. این مشکلات بر اساس اولویت عبارت‌اند از: غیبت غیرموجه، کم‌کاری، عدم حضور در کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی و بالا رفتن انتظارات. نتایج حاصل از تحلیل نشان می‌دهد مسئولانی که مورد مصاحبه قرار گرفته بودند، همگی به غیبت‌های غیرموجه معلمان اشاره کرده‌اند. این مشکل ناشی از تداخل زمان تدریس در مدرسه و کلاس‌های دانشگاه است که معلم به

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

همان‌طور که می‌توان دید شباهت‌ها و تفاوت‌هایی بین تجارب و درک معلمان در حال تحصیل، اساتید آن‌ها و مسئولین آموزش و پرورش وجود دارد که در جدول ۴ خلاصه شده است: با کمی دقت می‌توان دریافت که هر سه گروه غیبت‌های مکرر معلمان را جزء بزرگ‌ترین مشکلات و چالش‌ها بیان کرده‌اند، هر دسته از این سه گروه آن را به نوعی اظهار داشتند، معلمان از آن به‌عنوان تداخل کلاس‌های مدرسه و دانشگاه، کمبود وقت تدریس و تحصیل هم‌زمان و اخراج یا ترک تحصیل یاد کردند، اساتید آن را به‌عنوان عدم حضور منظم در کلاس، بی‌ارزش دانستن امر تحصیل، اخراج از کلاس، حذف یا مردودی در دروس، عدم فرصت کافی برای تحصیل و بی‌ارزش دانستن امر تحصیل معرفی کردند و مسئولان آموزش و پرورش آن را به‌عنوان غیبت غیرموجه معلمان از مدرسه عنوان کردند. اساتید به خستگی معلمان در کلاس درس، معلمان نیز به خستگی فراوان خودشان در کلاس درس و مسئولان آموزش و پرورش نیز به کم‌کاری معلمان اشاره کردند. از دیگر مواردی که هر سه گروه از مصاحبه‌شونده‌ها به آن اشاره کردند، مشکلات تحصیلی معلمان در حال تحصیل بود. هر یک از آن‌ها این مشکل را به‌گونه‌ای بیان داشتند. اساتید آن را به‌صورت‌های مختلفی بیان داشتند از جمله: طولی شدن پایان‌نامه، ضعف پایه‌ی تحقیقاتی و پژوهشی، نداشتن اطلاعات کافی به‌روز در رشته خود و عدم انجام تکالیف. مسئولین از آن به‌عنوان عدم حضور در کلاس‌های ضمن خدمت و کارگاه‌های آموزشی یاد کردند. همچنین معلمان به استفاده از روش‌های نامناسب برای کسب نمره و عدم انجام تکالیف اشاره داشتند. در جایی دیگر اساتید و مسئولین آموزش و پرورش به بالا رفتن انتظارات این دسته از معلمان اشاره داشتند. هم‌زمان اساتید و معلمان به مشکلات خانوادگی معلمان که به تحصیل و تدریس آن‌ها لطمه می‌زند اشاره کرده‌اند.

با این حال مصاحبه این سه گروه تفاوت‌های نیز با یکدیگر داشتند که هر گروه از دید خود این مشکلات را اظهار داشته است. اساتید از مختل شدن کلاس‌ها توسط معلمان گلایه‌مند بودند و در جایی دیگر به مدرک‌گرایی معلمان در حال تحصیل اشاره داشتند. معلمان در مصاحبه‌های خود بسیاری مشکلات را از دید خود بیان کردند که از سوی دیگر گروه‌های مصاحبه‌شده اشاره-ای به آن‌ها نشده است. بسیاری از معلمان به عدم حمایت‌های مناسب از سوی آموزش و پرورش و آموزش عالی اشاره داشتند. در جایی دیگر معلمان مشکلاتی از قبیل فشارهای روحی، اضطراب و استرس شدید، کاهش انگیزه به تدریس و تحصیل، شهریه‌های دانشگاه و مشکلات رفت و آمد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

پدیدار نگاری درک و تجربه معلمان از ادامه تحصیل

درویشی، وحید. (۱۳۷۴). بررسی مشکلات روانی، عاطفی و تربیتی دانشجو-معلمان مرکز تربیت معلم شهید باهنر همدان در سال تحصیلی ۷۴-۱۳۷۳. پایان نامه منتشر نشده دوره کارشناسی دانشگاه تربیت معلم شهید باهنر همدان.

زیباکلام، سعید (۱۳۸۹). ضرورت بازنشاسی و بار تعریف الگوی علمی ایران. در ابراهیم کلانتری مجموعه مقالات نخستین همایش درآمدی بر کارنامه نظام جمهوری اسلامی ایران. جلد ۲ علم و فرهنگ انتشارات دانشگاه تهران ص ۲۸۳-۲۳۱.

عرب، طیبیه. (۱۳۷۳). بررسی علل گرایش معلمین به ادامه تحصیل و شرکت در دوره‌های آموزشی ضمن خدمت. پایان نامه منتشر نشده دوره کارشناسی. مرکز آموزش عالی ضمن خدمت ابن سینا همدان.

گال م.، بورگ و. و گال ج. (۱۳۸۶). روش‌های تحقیق کمی و کیفی در علوم تربیتی و روان شناسی، ترجمه: احمد رضا نصر و همکاران. جلد دوم. تهران. انتشارات دانشگاه شهید بهشتی با همکاری انتشارات سمت.

لاکهدید، ای. مارلن و ورسپور، آدرین (۱۳۷۱). توسعه کمی در بهبود کیفی آموزش ابتدایی در کشورهای درحال توسعه. ترجمه: سید جعفر سجادیه و حسین محمد علی زاده منجی. تهران. انتشارات مدرسه.

محمدپور، احمد (۱۳۹۰). روش تحقیق کیفی ضد روش (مراحل و رویه‌های عملی در روش‌شناسی کیفی). جلد ۲. نشر: تهران. انتشارات جامعه‌شناسان. چاپ اول

محمدی، رضا و همکاران. (۱۳۸۴). علل انگیزش معلمان دوره ابتدایی استان کردستان به تحصیل در آموزش عالی. فصل نامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی. شماره ۳۷ و ۳۸.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۷۸). شیوه‌نامه ادامه تحصیل فرهنگیان. شماره ۶۲۰/۳۵۳۶/۲۳.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۸۲). بخش نامه و دستورالعمل‌های اداری. شماره ۶۱۰/۱۱۱۶۰/۴۷.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۸۸). توضیحات فرم معلم، اعلام موافقت با انتخاب رشته فرهنگیان. شماره ۵۴۶۷۸/۶۰۳.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۸۹). نگاه؛ هفته‌نامه خبری-تحلیلی و آموزشی وزارت آموزش و پرورش. شماره ۴۴۳.

وزارت آموزش و پرورش (۱۳۹۰). نگاه؛ هفته‌نامه خبری-تحلیلی و آموزشی وزارت آموزش و پرورش. شماره ۴۵۰.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی